

KS. JERZY GRZYWACZ

PROMOTOR SPRAWIEDLIWOŚCI
JEGO MIANOWANIE I PRZYMIOTY

W każdej diecezji powinien być zamianowany promotor sprawiedliwości, aby z urzędu występował w sprawach karnych oraz w tych sprawach spornych, w których według osądu ordynariusza zagrożone jest dobro publiczne (kan. 1586). Obok promotora sprawiedliwości ad universitatem causarum może być mianowany odrębny promotor sprawiedliwości do poszczególnych spraw (kan. 1588 § 2, art. 16 § 2 i 15 instrukcji *Provida*).¹ Prawo i obowiązek mianowania promotora sprawiedliwości na mocy kan. 1589 § 1 należą do ordynariusza. Przez ordynariusza należy tu rozumieć tych wszystkich, których wylicza kan. 198. Bardzo przydatne przy rozwiązywaniu niektórych trudności jest rozróżnienie między obowiązkiem mianowania promotora, ciążącym na rządcach diecezji — „constituatur in dioecesi promotor iustitiae” (kan. 1586), a prawem mianowania promotora, które posiadają ci wszyscy, którzy nie będąc rządcami swej diecezji mają prawa i obowiązki biskupów.

Biskup rezydencjalny może mianować promotora sprawiedliwości bez porozumiewania się z kapitułą. Prawo mianowania ma też biskup koadiutor dany do pomocy biskupowi rezydencjalnemu częściowo lub całkowicie niezdolnemu do wypełniania swoich obowiązków (kan. 351). Jeżeli biskupowi koadiutorowi zleca Stolica Apostolska część obowiązków, jego władzę w diecezji określa pismo papieskie. W zależności od treści tego pisma posiada on lub nie posiada prawa mianowania promotora sprawiedliwości. Jeżeli biskup rezydencjalny jest całkowicie niezdolny do wykonywania swoich obowiązków, biskup koadiutor jest administratorem apostolskim (kan. 351 § 2, 314, 315). W tym wypadku może on mianować promotora nawet wbrew woli biskupa rezydencjalnego, którego jurysdykcja na okres rządów administratora apostolskiego jest całkowicie zawieszona (kan. 316 § 1). Inni koadiutorzy nie mają tych uprawnień. Prawo i obowiązek mianowania promotora sprawiedliwości ma także opat i prałat udzielny (kan. 323).

¹ Instrukcja Kongregacji Sakramentów *Provida Mater Ecclesia* z 15 VIII 1936 r., AAS, 28 (1936) 313—372, skrót — instrukcja *Provida*.

Wikariusz i prefekt apostolski mają wszystkie prawa biskupa rezydencjalnego (kan. 294 § 1), mogą więc także mianować promotora sprawiedliwości. Ze względu na specjalne warunki panujące na misjach prawdopodobnie nie są oni obowiązani do mianowania promotora ad universitatem causarum, lecz wystarczy, jeśli mianują promotora sprawiedliwości do poszczególnych spraw.² Do zajęcia takiego stanowiska skłania ścisła interpretacja terminu diecezja, użytego w kan. 1586, który nakłada obowiązek zamianowania promotora sprawiedliwości „constitutur in dioecesi”. A zatem ścisły obowiązek mianowania promotora sprawiedliwości ciąży tylko na rządcach erygowanej diecezji, a stosownie do kan. 215 także na opacie i prałacie udzielnym. W *Sprawozdaniu* o stanie okręgów misyjnych Kongregacja Rozkrzewiania Wiary³ kładzie nacisk na mianowanie proprefekta i prowikariusza apostolskiego (kan. 309 i pkt 12 d *Sprawozdania*) i na istnienie archiwum diecezjalnego (kan. 304 § 1 i pkt 9). Zapytuje, czy jest biskup koadiutor lub biskup pomocniczy (pkt 12 c), wikariusz generalny lub wikariusz delegowany (pkt 12 f), kapituła, konsultorzy diecezjalni lub rada misyjna (pkt 13). Nie ma natomiast żadnych pytań odnośnie do istnienia innych urzędników pomagających ordynariuszowi w rządzeniu diecezją, a więc także promotora sprawiedliwości. Stąd można słusznie wnioskować, że prefekt i wikariusz apostolski nie mają ścisłego obowiązku mianowania promotora sprawiedliwości ad universitatem causarum. Prowikariusz i proprefekt apostolski podczas sprawowania rządów przez wikariusza i prefekta apostolskiego nie ma żadnej władzy, lecz po objęciu urzędu (kan. 309 § 2) będąc ordynariuszem może mianować promotora.

Kapituła katedralna do czasu wybrania wikariusza kapitulnego, a następnie wikariusz kapitulny mają prawo mianować promotora sprawiedliwości, gdy urzędujący promotor nie może spełniać swego urzędu, tzn. gdy urząd zawakuje na skutek śmierci lub zrzeczenia się w sposób wyraźny (kan. 184—187) albo milczący (kan. 188), wreszcie gdy dotychczasowy promotor sprawiedliwości zostanie karnie pozbawiony swego urzędu (kan. 192).⁴ Według wielu autorów wikariusz kapitulny nie może

² F. Roberti, *De processibus*, In Civitate Vaticana 1956⁴, t. I, s. 317 — „saltem ad singulas causas eligi debent”. Art. 15 § 1 i 16 § 2 instrukcji *Provida* przytoczone przez autora nie prowadzą do takiego wniosku. L. de Guise, *Le promoteur de la justice dans les causes matrimoniales*, Ottawa 1944, s. 98—99.

³ AAS 14 (1922) 287—307.

⁴ M. Conte a Coronata, *Institutiones iuris canonici*, vol. I, *Normae generales — De Clericis — De Religiosis — De Laicis*, Taurini—Romae 1950⁴, s. 313—314 — „Privatio [...] est ablatio coacta officii clerico invito imposita [...] distinguitur a) poenalis — quae proprio nomine privatio vocatur et ob delictum imponitur [...] b) Non poenalis, oeconomica seu administrativa — quae ex iusta causa, aequitatae naturali servata, iuxta determinatas formas iuris decernitur”.

mianować promotora sprawiedliwości ad universitatem causarum, lecz tylko prowizorycznie pro singulis causis.⁵ Autorzy ci, z wyjątkiem Legi, nie przytaczają racji na poparcie swego stanowiska.⁶ Lega zaś twierdzi, że wikariusz kapitulny nie może ustanowić promotora sprawiedliwości dlatego, że wyraźny przepis prawa (kan. 1590 § 1) zabrania mu usunięcia promotora ustanowionego na stałe. Wniosek taki nie jest słuszny. Takie stanowisko można zrozumieć tylko jako konsekwencję zasady „sede vacante nihil innovetur” wyrażonej w kan. 436. Do innego jednak wniosku prowadzi przepis kan. 1586 nakładający na każdego ordynariusza rządzącego diecezją, a zatem i na wikariusza kapitulnego, obowiązek ustanowienia w diecezji promotora sprawiedliwości — „Ordinarii est promotorem iustitiae eligere” (kan. 1589 § 1). Można wątpić, czy obowiązek ten zostanie spełniony, gdy urząd promotora sprawiedliwości jako taki w czasie wakansu stolicy biskupiej będzie nie obsadzony, a promotor sprawiedliwości zostanie mianowany tylko do poszczególnych spraw. Władza wikariusza kapitulnego, będąca zwyczajną jurysdykcją biskupią, jest ograniczona tylko tym, czego mu prawo wyraźnie zabrania (kan. 435 § 1), poza tym może robić wszystko. Kan. 1590 § 1 zabrania wprowadzić wikariuszowi kapitulnemu administracyjnego usunięcia promotora sprawiedliwości, ale jest to jedyne ograniczenie jego władzy w tym względzie. Dlatego wikariusz kapitulny może zarówno przyjąć zrzeczenie się promotora z urzędu, karnie usunąć promotora, z zachowaniem odpowiednich przepisów prawa, jak i mianować promotora sprawiedliwości ad universitatem causarum. Zamianowanie promotora ad universitatem causarum nie jest naruszeniem zasady „sede vacante nihil innovetur” ani umniejszeniem praw przyszłego biskupa. Nowy biskup nie jest skrepowany tą nominacją, gdyż po objęciu przez niego diecezji promotor sprawiedliwości ipso iure wymaga jego zatwierdzenia do dalszego urzędowania.

Zagadnieniem diskutowanym jest kwestia, czy wikariusz generalny może mianować promotora sprawiedliwości. Zdecydowana większość kanonistów utrzymuje, że wikariusz generalny nie może mianować promotora sprawiedliwości, chyba że otrzyma od biskupa specjalny mandat.⁷ Niektórzy w ogóle tym zagadnieniem się nie zajmują.⁸ Są jednak

⁵ A. Vermeersch — J. Creusen, *Epitome Iuris Canonici*, Mechliniae—Romae 1946°, t. III, s. 24; F. Wernz — P. Vidal — F. Cappello, *Ius canonicum*, t. VI, *De processibus*, Romae 1940², s. 104, przyp. 75; H. Jone, *Commentarium in Codicem Iuris Canonici*, Paderborn 1955, t. III, s. 44.

⁶ M. Lega — V. Bartocchetti, *Commentarius in iudicia ecclesiastica*, Roma 1950, t. I, s. 161.

⁷ S. Biskupski, *Prawo małżeńskie Kościoła katolickiego*, Olsztyn 1960, t. II, s. 100; A. Blat, *Commentarium textus Codicis Canonici*, Romae 1927, t. IV, s. 63; F. Cappello, *Summa Iuris Canonici*, Romae 1930, t. I, n. 405, 5; M.

i tacy, którzy przyznają tę władzę wikariuszowi generalnemu. Do tej ostatniej grupy kanonistów należeli Vermeersch — Creusen, ale w szóstym wydaniu *Epitome Iuris Canonici* zagadnienia tego już w ogóle nie poruszają. Autorzy ci przede wszystkim nie przytaczali żadnej racji prawnej na poparcie swego twierdzenia, lecz powoływali się na kard. Legę, który z kolei przytaczał zdanie Bouixa.⁹ Stanowisko to nie jest słuszne, bo opiera się na starym prawie, w którym wikariusz generalny miał władzę sądowniczą. Zdanie to utrzymują również Glynn, Pocock i Dolan¹⁰ argumentując, że wikariusz generalny posiada tę samą jurysdykcję co biskup, z wyjątkiem spraw zezewerwowanych biskupowi przez kodeks lub przez samego biskupa (kan. 368 § 1). Żaden przepis prawny nie zabrania wikariuszowi generalnemu mianowania promotora sprawiedliwości i obrońcy węzła małżeńskiego, a kan. 152 wymaga dla wikariusza generalnego speciale mandatum tylko przy nadawaniu urzędów kościelnych w ścisłym znaczeniu. Ponieważ urzędy promotora sprawiedliwości i obrońcy węzła małżeńskiego nie są urzędami w ścisłym znaczeniu, przeto wikariusz generalny na podstawie kan. 1589 i 368 § 1 ma prawo mianowania jednego i drugiego.

Inni kanoniści twierdzą, że wikariusz generalny nie mając specjalnego mandatu nie może mianować promotora. Część z nich nie przytacza żadnych racji na uzasadnienie swego stanowiska, niektórzy zaś podają następujące argumenty:

Conte a Coronata, *Institutiones Iuris Canonici*, vol. III, *De processibus*, Taurini—Romae 1956⁴, s. 46; H. Jone, op. cit., t. III, s. 44; M. Lega — V. Bartocetti, op. cit., t. I, s. 161 (przed kodeksem Lega utrzymywał, że wikariusz generalny może mianować promotora — patrz przypis 9); F. Roberti, op. cit., t. I, s. 317, przyp. 4 — „tam gravis est electio personae ad exercendum publicum ministerium in dioecesi, ut vix admitti possit eandem esse Episcopo reservata”; A. M. Stitt, *De promotore iustitiae ejusque munere in curia dioecesana*, Romae 1939, s. 137—147; Al. de Smet, *Tractatus theologico-canonicus de sponsalibus et matrimonio*, ed. quarta (inde a Codice altera), Brugis 1927, s. 604, przyp. 2; F. Wernz — P. Vidal — F. Cappello, op. cit., t. VI, s. 104 oraz przypis 75.

⁸ F. Bączkiewicz — J. Baron — W. Stawinoga, *Prawo kanoniczne*, Opole 1958³, t. III, s. 32; A. Vermeersch — J. Creusen, op. cit., wyd. 6, t. III, s. 23—24; E. Regatillo, *Institutiones Iuris Canonici*, Santander 1951⁴, t. II, s. 235; E. Eichmann — K. Mörsdorf, *Lehrbuch des Kirchenrechts auf Grund des Codex Iuris Canonici*, Paderborn 1964¹⁰, t. III, s. 57.

⁹ A. Vermeersch — J. Creusen, op. cit., wyd. 3 z r. 1928, t. III, s. 20. M. Lega, *Praelectiones in textum iuris canonici, De iudiciis ecclesiasticis, De iudiciis ecclesiasticis civilibus*, Romae 1905², t. I, s. 150; D. Bouix, *Tractatus de iudiciis ecclesiasticis*, Parisiis—Bruxellis 1866², t. I, s. 472.

¹⁰ J. C. Glynn, *The Promotor of Justice, his Rights and Duties*, Washington 1936, s. 61—69; J. Dolan, *The Defensor Vinculi*, Washington 1934, s. 20—22; Ph. Pocock, *The Defender of the Matrimonial Bond*, London, Canada, 1934, s. 13—15.

1. Urząd promotora sprawiedliwości jest jednym z najważniejszych urzędów diecezji (*munus gravissimum*) i dlatego nadanie go jest zarezerwowane biskupowi.

2. Nadawanie urzędów w kurii biskupiej jest wyraźnie zastrzeżone biskupowi: wikariusza generalnego (kan. 366 § 1), oficjała (kan. 1573 § 1), kanclerza (kan. 372 § 1), sędziów synodalnych i prosynodalnych, egzaminatorów synodalnych i proboszczów konsultorów (kan. 385, 1574). Przez analogię trzeba przyjąć, że również nadanie urzędu promotora sprawiedliwości i obrońcy węzła jest zastrzeżone biskupowi. Tym bardziej, że zarówno od promotora, jak i od obrońcy węzła wymagane jest kapłaństwo oraz wyższe kwalifikacje naukowe i moralne niż od innych członków kurii biskupiej. Np. kanclerz i notariusze „*debent esse integrae famae et omni suspicione maiores*” (kan. 373 § 4), nie wymaga się od nich stopni naukowych, a notariuszami mogą być nawet świeccy (kan. 373 § 3); sędziowie winni się odznaczać uczciwym życiem i biegłością w prawie kanonicznym (kan. 1574 § 1), od promotora sprawiedliwości prawo żąda dobrej sławy, roztropności, gorliwości o sprawiedliwość i doktoratu z prawa kanonicznego, a tylko w ostateczności biegłości w prawie kanonicznym.

3. W wielu wypadkach prawo procesowe używa terminu ordynariusz, lecz wyłącznie na oznaczenie biskupa, z wykluczeniem wikariusza generalnego, który nie ma żadnej władzy sądowniczej (kan. 1573 § 1), np. kanony: 1560—1565, 1572, 1576 § 3, 1594 § 2, 1607, 1615 § 2 i § 3, 1625 § 1, 1653 § 2, 1710, 1933, 1947, 1990 i inne. A zatem należy przyjąć, że również w kan. 1589 ordynariusz nie oznacza wikariusza generalnego.

Ważnym argumentem, choć nie uwzględnianym przez autorów, są postanowienia instrukcji *Provida*. Art. 3 § 2 wyraźnie stanowi „*Ordinarii nomine non veniunt in hac Instructione neque Vicarius Generalis, quando agitur de ponendis actibus iudicialibus (cfr. can. 1573 § 2) neque Superiores religiosi*”. Art. 15 § 1 i 16 § 2 wyraźnie mówią o mianowaniu promotora sprawiedliwości przez biskupa — „*constituendus est ab Episcopo [...]*”. Nawet substytucja promotora w procesie zastrzeżona jest biskupowi „*[...] ab Episcopo per decretum, [...] dari possunt substituti [...]*” (art. 19 § 1).

Wikariusz delegowany, mianowany przez wikariusza lub prefekta apostolskiego na podstawie zezwolenia udzielonego przez Benedykta XV w 1919 r.¹¹, jest na terenach misyjnych odpowiednikiem wikariusza generalnego. Autorzy nie są zgodni, czy jego władza jest zwyczajna, czy też delegowana.¹² Jakakolwiek jest natura tej władzy, należy przyznać,

¹¹ AAS, 12 (1920) 120.

¹² Sama nazwa urzędu daje podstawę do jednej i drugiej opinii. Będąc wikariuszem miałyby władzę zwyczajną, jako delegowany miałyby władzę delegowaną.

że nie może on mianować promotora sprawiedliwości, tak jak nie może tego czynić wikariusz generalny.

Stosownie do instrukcji Kongregacji Konsystorialnej z 23 IV 1951 r.¹³ kurie wikariatów polowych są tworzone na wzór kurii diecezjalnych (art. VI), ale nie mają one sądów biskupich. Wikariusz polowy załatwia sprawy dyscyplinarne na drodze administracyjnej, jeżeli zaś sprawa ma być załatwiana na forum sądowym, zostaje przekazana odpowiednim sądom diecezjalnym, wybranym na stałe przez ordynariusza polowego za zgodą Stolicy Apostolskiej (art. III).¹⁴ Stąd wynika, że wikariusz polowy, nie mając własnego sądu, obecnie nie może mianować promotora sprawiedliwości spełniającego swoje funkcje wyłącznie w sądzie kościelnym. Biskup polowy w Polsce miał w swej kurii polowej zarówno dział administracji kościelnej, jak i sąd biskupa polowego, dla którego sądem drugiej instancji był sąd metropolitalny warszawski, a zatem polski biskup polowy w okresie międzywojennym mógł mianować przy swoim sądzie promotora sprawiedliwości.¹⁵

Zwolennikami władzy zwyczajnej są m. in.: M. Conte a Coronata, op. cit., t. I, s. 448; E. Regatillo, op. cit., t. I, s. 310; H. Jones, op. cit., t. I, s. 268 — „Vicarius Delegatus habet potestatem ordinariam. Quae potestas a quibusdam auctoribus appellatur »potestas ordinaria subvicaria vel provicaria«”. Zwolennikami władzy delegowanej są m. in.: A. Vermeersch — J. Creusen, op. cit., wyd. 6, t. I, s. 318; A. Toso, *Ad codicem iuris canonici commentaria minora*, Romae 1925, t. III, s. 13, przyp. 1; G. Ros, *La posizione giuridica del Delegato Vescovile*, Cava dei Tirreni 1962, s. 115—123. Kongregacja Rozkrzewiania Wiary w liście z 16 XI 1937 r. do wikariusza apostolskiego w Nowej Gwinei Holenderskiej użyła określenia „iurisdictio vicarii delegati est ordinaria”, por. C. Sartori, *Enchiridion Canonicum*, Romae 1963¹¹, s. 68—69.

¹³ *Instructio de Vicariis Castrensibus*, AAS, 43 (1951) 562—565.

¹⁴ „Siquidem, adsimilatio Vicarii Castrensis aliis omnibus, etiam personalibus Ordinariis in Ecclesia eidem confert triplicis generis potestatem, sive legislativam scil., sive coactivam, sive executivam. Attamen exercitium potestatis coactivae seu iudicariae in forma sollemniori nempe per proprium tribunal eidem interdicitur” — A. Pugliese, *Annotationes, ad Decretum de regimine Vicariatus Castrensis Columbiae*, Apoll., 34 (1961) 306; „Vicariatus Castrensis eiusque Curia, quae ad modum aliarum curiarum dioecesanarum, pro sectione administrativa dumtaxat, ordinatur, [...]. In ea non habetur sectio iudicialis, [...] relicta Vicario Castrensi potestate disciplinari seu administrativa in subditos” — A. Pugliese, *Annotationes, ad Decretum de erectione Vicariatus Castrensis Boliviae*, tamże, s. 310. Por. także *Decreta erectionis Vicariatus Castrensis: Hollandiae* 16 IV 1957, AAS, 49 (1957) 742—744; *Reipublicae Argentinae* 8 VII 1957, AAS, 49 (1957) 866—868; *Belgii* 7 IX 1957, AAS, 49 (1957) 940—943; *Civitatum Foederatorum Americae Septentrionalis* 8 IX 1957, AAS, 49 (1957) 970—973; *Reipublicae Dominicanae* 23 I 1958, AAS, 50 (1958) 480—483 oraz *Formula servanda in relatione de statu Vicariatus Castrensis conficienda*, AAS, 49 (1957) 150—163.

¹⁵ Organizacja duszpasterstwa wojskowego w Polsce. Statut zatwierdzony przez Stolicę Apostolską z dnia 27 II 1926 r. Dz. URP r. 1926, poz. 714 — „Sąd Bi-

W Sygnaturze Apostolskiej, czyli w najwyższym sądzie kościelnym, nie ma stanowiska promotora sprawiedliwości. Dawniej w wypadku potrzeby funkcje promotora czy obrońcy wężła spełniał promotor sprawiedliwości i obrońca wężła Roty.¹⁶ Obecnie sekretarz Sygnatury powołuje do pełnienia tych funkcji jednego z prałatów wotantów.¹⁷ We wznowionym przez św. Piusa X trybunał Roty Rzymskiej istnieje urząd promotora sprawiedliwości, a jego zadaniem jest obrona prawa. Promotor, podobnie jak i defensor, zaliczany jest obok audytorów do wyższych urzędników trybunału Roty. Na wniosek kolegium audytorów promotora Roty mianuje papież.¹⁸

Sędzia delegowany przez Stolicę Apostolską w zależności od mandatu albo musi posługiwać się urzędnikami kurii biskupiej, a wtedy nie ma władzy mianowania promotora sprawiedliwości, albo też może posługiwać się urzędnikami według swego wyboru, a wówczas może używać albo urzędników kurii biskupiej, albo też mianować ich według własnego uznania (kan. 1607).

W sądzie Wikariatu Miasta, zarówno w pierwszej, jak i drugiej instancji, promotora sprawiedliwości mianuje papież na wniosek kardynała Wikariusza Miasta. Po ogłoszeniu przez Piusa XII motu proprio z 1 maja 1946 r. o postępowaniu sądowym w sprawach cywilnych w Mieście Watykańskim¹⁹ w sądzie jednoosobowym i w trybunale pierwszej instancji (Tribunale di prima istanza) do spraw cywilnych promotor sprawiedliwości jest mianowany przez papieża. W zwyczajnym trybunale kościelnym (tribunal ecclesiasticum ordinarium) promotora mianuje każdorazowo prezes trybunału, którym jest jeden z audytorów Roty. W sądzie apelacyjnym (Corte d'Appello) występuje promotor sprawiedliwości Roty. Sąd kasacyjny (Corte di Cassazione) rozpoznający rekursy przeciw wyrokom sądu apelacyjnego składa się z prefekta Sy-

skupa Polowego znajduje się przy Kurii Biskupiej. 4. Sąd Metropolitalny Warszawski stanowi drugą instancję dla spraw sądzonych w Sądzie Biskupa Polowego”.

¹⁶ *Lex propria S. R. Rotae et Signaturae Ap.*, 29 VI 1908, can. 42.

¹⁷ *Regulae servandae in iudiciis apud Suprem. Signaturae Ap. Tribunal*, 6 III 1912, art. 21 i *Appendix ad easdem Regulas*, 3 XI 1915, art. 16.

¹⁸ *Lex propria*, can. 4 § 3; *Normae S. R. Rotae Tribunalis*, art. 4 § 3; W. N a c h t m a n, *Trybunał Roty Rzymskiej*, Lublin 1957, s. 71—73, 76—77; C. B e r n a r d i n i, *Leges processuales vigentes apud S. Rotae Tribunal*. Editio altera aucta et emendata adiuvantibus advocatis Romano Szenwic et Francisco Ligi, Roma 1947, s. 8.

¹⁹ Pius XII motu proprio, *De ordine iudiciali et de ratione procedendi in causis civilibus in Statu Civitatis Vaticanae servandis*, AAS 38 (1946) 170—172; por. Apoll., 19 (1946) 212—214; C. B e r n a r d i n i, *Annotationes*, tamże, s. 214—219; „Annuario Pontificio”: r. 1952, s. 962; r. 1959, s. 1315; r. 1964, s. 1026—1027.

gnatury Apostolskiej i wyznaczonych co roku dwu kardynałów. Promotor jest wybierany przez prezesa sądu spośród prałatów Sygnatury.

Trybunał Kongregacji Św. Oficjum, noszącej obecnie nazwę Kongregacji dla Nauki Wiary, jako trybunał pierwszej i drugiej instancji sędzi najcięższe przestępstwa przeciw wierze i moralności (kan. 247) — niektóre z nich według zwyczajnych norm procesowych zawartych w kodeksie prawa kanonicznego, inne według poprawionych norm własnych.²⁰ Do niższych urzędników Kongregacji zaliczany był *advocatus fisci*, potem zwany promotorem *iustitiae*. Jego zadaniem było występowanie w charakterze oskarżyciela publicznego, obrona praw i interesów fiskalnych. Na skutek zmian dokonanych przez motu proprio *Integrae servandae* z 7 XII 1965 r. promotor sprawiedliwości należy obecnie do wyższych urzędników Kongregacji dla Nauki Wiary.²¹

W Rocie Nuncjatury Apostolskiej w Hiszpanii²² promotor sprawiedliwości, podobnie jak audytorzy i obrońca węzła, jest mianowany przez papieża (art. 11). Listę kandydatów na to stanowisko sporządza konferencja metropolitów po porozumieniu się ze swymi sufraganami. Przewodniczący konferencji przesyła jednocześnie listę kandydatów nuncjuszowi i rządcy państwa, aby umożliwić temu ostatniemu zgłoszenie przeciw kandydatom zastrzeżeń natury politycznej. Jeżeli władza państwowa nie przedłoży nuncjuszowi takich zastrzeżeń w ciągu 30 dni, nuncjusz posyła spis do Stolicy Świętej. O nominacji zawiadamia się naczelnika państwa, który z tą samą datą wystawia odpowiednią nominację jako urzędnikowi państwowemu. Ogłoszenie nominacji kościelnej i państwowej na odpowiednie stanowisko dokonuje się jednocześnie (art. 6).

Z braku odpowiednich kapłanów, którzy mogliby zajmować stanowiska w sądach diecezjalnych, Stolica Apostolska najpierw we Włoszech, a potem na prośbę episkopatów Kanady i Filipin powołuje do życia trybunały regionalne. Trybunały te są organizowane na wzór włoskich trybunałów regionalnych. Sądem regionalnym nie jest sąd metropolitalny, ale sąd wspólny dla całej prowincji jako sąd pierwszej instancji. Podstawę prawną funkcjonowania regionalnych trybunałów włoskich stanowi motu proprio Piusa XI *Qua cura* z 8 XII 1938 r. oraz szczegółowe

²⁰ Motu proprio *Integrae servandae*, *Sacrae Congregationis S. Officii nomen et ordo immutatur*; AAS, 57 (1965) 952—955, n. 7 i 8; por. także C. de Clercq, *Annotationes*, Apoll., 38 (1965) 303—306.

²¹ „*Avvocato Fiscale*” — „*Annuario Pontificio*” r. 1913, s. 312; „*Promotor iustitiae*” — „*Annuario Pontificio*” r. 1964, s. 886; B. Ojetti, *De Romana Curia*, Romae 1910, s. 50; F. Wernz — P. Vidal — Ph. Aguirre, *Ius canonicum*, t. II, *De personis*, Romae 1943³, s. 575.

²² Motu proprio *De Rota Nunciaturae Apostolicae in Hispania denuo constituenda*, 7 IV 1947, AAS, 39 (1947) 155—163.

przepisy wykonawcze zawarte w *Normae*, wydane 10 VII 1940 r. przez Kongregację Sakramentów.²³ Dekretem Kongregacji Sakramentów zostały utworzone trybunały regionalne także na Filipinach i w Kanadzie. Do dekretów Kongregacja dołączyła *Normy* podobne do wydanych dla regionalnych sądów włoskich.²⁴ Według tych przepisów zebrani na zjeździe regionalnym biskupi mianują oficjała, sędziów, promotora sprawiedliwości i obrońcę węzła na okres trzech lat. Nominacje te mogą być przedłużane na dalsze triennia. Przedtem należy przesłać do Kongregacji Sakramentów nazwiska oficjała, wiceoficjała, sędziów, promotora sprawiedliwości i obrońcy węzła podając wiek, odbyte studia, życiorys i świadectwo moralności (*testimonium circa eorum sacerdotales virtutes*), aby umożliwić Kongregacji niedopuszczenie niegodnych. Na Filipinach²⁵ i w Kanadzie²⁶ wysyła się te dokumenty delegatowi apostołskiemu. Dekret dla Kanady w stosunku do dekretów dla Włoch i Filipin wprowadza duże zmiany: do wyboru wyżej wymienionych urzędników sądowych wystarcza większość głosów (art. 2),²⁷ a nominacji dokonuje się na okres pięciu lat z możliwością przedłużenia na dalsze pięciolecie (art. 5). Oficjała, sędziów, promotora i obrońcy węzła sądu drugiej instancji mianuje Kongregacja na wniosek Konferencji Episkopatu obradującej pod przewodnictwem nuncjusza apostołskiego.

Promotora sprawiedliwości w trybunale zakonnym wyznacza lub potwierdza najwyższy przełożony zakonu za zgodą swojej rady lub kapituły (kan. 655) lub kapituła zakonna pełniąca w czasie jej trwania funkcje ordynariusza. Przełożeni prowincjalni i kapituły prowincjalne mają także prawo do zamianowania promotora sprawiedliwości.²⁸ W zakonach na ogół nie ma zwyczaju mianowania stałego promotora sprawiedliwości.

²³ AAS, 30 (1938) 410—413; AAS, 32 (1940) 304—308.

²⁴ *Decretum de ordinandis Tribunalibus ecclesiasticis Insularum Philippinarum pro causis nullitatis matrimonii decidendis*, 20 XII 1940 i *Normae pro exequendo decreto diei XX decembris MDCCCXXXX de ordinandis Tribunalibus ecclesiasticis Insularum Philippinarum*, 28 IV 1941, AAS, 33 (1941) 363—364, 364—368; *Decretum i Normae dla Kanady*: AAS, 38 (1946) 281—282, 282—287 oraz późniejsze zmiany: *Decretum de assignandis Tribunalibus pro tractatione causarum nullitatis matrimonii novae provinciae ecclesiasticae Sherbrookensis*, AAS, 44 (1952) 281—282, *Decretum erectionis Tribunalis circumscriptionum ecclesiasticarum provinciae Edmontonensis*, AAS, 48 (1956) 59—60.

²⁵ AAS, 33 (1941) 365.

²⁶ AAS, 38 (1946) 283.

²⁷ Art. 2. *Normy* nic nie wspominają o kan. 101, który powinien być stosowany przy tych wyborach. Kodeks nigdy jednak nie żąda jednomyślności przy wyborach.

²⁸ M. Conte a Coronata, op. cit., t. I, s. 862, przyp. 5; tenże, *Manuale practicum iuris disciplinaris et criminalis regularium habita speciali ratione ad Ordinem Fratrum Minorum Capuccinorum*, Taurini—Romae 1938, s. 32, 205.

PRZYMIOTY PROMOTORA SPRAWIEDLIWOŚCI

Kapłaństwo. Przed kodeksem autorzy twierdzili jednomyślnie, że promotor nie musi być kapłanem, bo nie wykonuje jurysdykcji kościelnej, ale jest rzeczą najbardziej odpowiednią, aby urząd ten był powierzany kapłanowi, a przynajmniej duchownemu.²⁹ Kodeks nakazując, aby promotor sprawiedliwości był kapłanem, usankcjonował zwyczaj panujący przed kodeksem. Przepis kanonu wymagający od promotora sprawiedliwości kapłaństwa jest tak jasny, że żaden ordynariusz nie ośmieliłby się mianować na to stanowisko kościelne osoby świeckiej. Promotor sprawiedliwości jako obrońca dobra publicznego w Kościele w pewien sposób uczestniczy w jurysdykcji biskupiej. W procesie karnym jest on jedynym oskarżycielem, a przecież w procesach karnych przeciw duchownym nawet notariusz musi być kapłanem (kan. 373 § 3), tym bardziej więc wypada, aby oskarżyciel publiczny był kapłanem. W konkluzji należy przyjąć, że mianowanie kapłana na to stanowisko należy do ważności samej nominacji.³⁰ Podobnie w sądach zakonnych przynależność promotora sprawiedliwości do danego zakonu jest wymogiem do ważności nominacji (kan. 1589 § 2). A zatem w trybunale zakonnym ważnie piastować urząd promotora sprawiedliwości może tylko kapłan będący członkiem tego samego zakonu. Nie można natomiast powiedzieć tego samego o innych przymiotach wymaganych od promotora w kan. 1589 § 1, ponieważ prawodawca pozostawia ordynariuszowi swobodę między wyborem doktora prawa kanonicznego a prawdziwym znawcą tego prawa. Jeśli zaś chodzi o zalety moralne promotora, to wyznaczenie stopnia tych przymiotów czy granic, które decydowałyby o ważności lub nieważności nominacji, byłoby praktycznie niemożliwe. Stąd należy utrzymywać, że wymogi te są konieczne w zasadzie tylko do godności nominacji.

Wiedza. Zgodnie z kan. 1589 § 1 promotor sprawiedliwości po-

²⁹ F. Heiner, *De processu criminali ecclesiastico*, Romae 1912, s. 17; M. Lega, *De iudiciis ecclesiasticis civilibus*, t. I, s. 150 — tamże Lega przytacza decyzje Kongregacji Biskupów i Zakonników oraz Kongregacji Immunitetu nakazujące, by promotorem był świecki. Były też przepisy, by promotor był kapłanem, a przynajmniej duchownym wyższych święceń, np. synod w Tours z r. 1583, tit. 19 „De iurisdictione et visitatione”, J. D. Mansi, *Sacrorum Conciliorum Nova et Amplissima Collectio*, Graz 1961, t. 34 A, col. 849.

³⁰ L. de Guise, op. cit., s. 87; R. Roberti (op. cit., t. I, s. 316) wyraża opinię, że „nulla subiectiva conditio promotoris iustitiae vel vinculi defensoris eorumque substitutorum est ad nominationis validitatem”, a zatem można przyjąć, że przymioty obiektywne, które można niezbicie stwierdzić, jak kapłaństwo i przynależność do zakonu, są konieczne do ważności nominacji.

winien mieć doktorat prawa kanonicznego³¹ lub szczególną znajomość tego prawa. Jakkolwiek doktorzy mają pierwszeństwo przy nadawaniu niektórych urzędów kościelnych, to jednak kan. 1378 słusznie zaznacza, że należy brać pod uwagę i inne zalety. W przypadku nominacji promotora sprawiedliwości trzeba uznać pierwszeństwo aktualnej znajomości prawa kanonicznego, a nie sam tytuł naukowy, który świadczy o istnieniu odpowiedniej wiedzy tylko w chwili nadania tego tytułu.³² Ze względu na obronę interesów Kościoła pożądane jest, aby promotor posiadał również znajomość prawa świeckiego, a zwłaszcza tych działów, które są przez kodeks kanonizowane — kan. 1059, 1080, 1508, 1529, 1926, 1930.

Rota Rzymska, wymaga obecnie od promotora doktoratu obojga praw, tzn. prawa kanonicznego i prawa rzymskiego. Wydaje się, że obecnie wystarcza doktorat z prawa świeckiego, ponieważ prawo rzymskie nie jest dziś prawem powszechnie obowiązującym, jak to było dawniej, lecz jest tylko podstawą niektórych działów prawa świeckiego, a studium tego prawa zawiera także rzymskie prawo cywilne. *Lex propria* wymagała doktoratu z teologii i prawa, przynajmniej kanonicznego. Obecnie doktorat z teologii nie jest wymagany. Gdyby bowiem należało rozstrzygnąć jakieś trudniejsze zagadnienie teologiczne dotyczące małżeństwa lub kapłaństwa, zgodnie z art. 97 *Norm* Roty można powołać biegłych teologów.³³

W Rocie hiszpańskiej promotor sprawiedliwości winien być obywatelem hiszpańskim, kapłanem, mieć przynajmniej doktorat z prawa kanonicznego, wiek dojrzały, dobre obyczaje, roztropność i doświadczenie prawnicze (art. 10). W trybunałach regionalnych wymaga się od oficjów, sędziów, promotora i defensora doktoratu lub licencjatu z prawa kanonicznego albo przynajmniej prawdziwej wiedzy i doświadczenia prawniczego, a ponadto przypomina się biskupom, aby zapewнили tym urzędnikom wystarczającą ilość czasu na zajęcie się sprawami sądowymi.³⁴ W motu proprio *Qua cura* papież polecił Kongregacji Sakramentów, by pilnie czuwała nad doborem członków sądów kościelnych regio-

³¹ Kongregacja Seminariów i Uniwersytetów de speciali mandato Summi Pontificis 23 V 1948 r. wyjaśniła, że licencjat uzyskany zgodnie z normami konstytucji *Deus scientiarum Dominus* ma te same skutki prawne, co doktorat uzyskany przed wejściem w życie tej konstytucji — AAS, 40 (1948) 260.

³² S. Biskupski (op. cit., t. II, s. 80) szczególnie podkreśla znajomość prawa: „Nie wystarcza tu zatem zdobyć tytuł naukowy, trzeba się wykazać w teorii i praktyce rzeczywistą znajomością prawa w ogólności, a małżeńskiego — materialnego i formalnego w szczególności”. Nie ma co do tego pewności M. Conte a Coronata, op. cit., t. III, s. 46.

³³ C. Bernardini, op. cit., s. 7—8.

³⁴ Art. 3 *Norm* dla Italii. Jednobrzmiące przepisy w tej materii istnieją dla pozostałych trybunałów regionalnych.

nalnych. Szczególnie podkreślono wagę urzędów promotora sprawiedliwości i obrońcy węzła, z czego wynika, że wymaga się od nich większego doświadczenia niż od innych członków trybunału, gdyż ponoszą oni szczególną odpowiedzialność w procesie małżeńskim, a być może i dlatego, że działają oni jednostkowo, a nie kolegialnie. Jest to nowość w przepisach prawnych, która odtąd wchodzi do innych dekretów Stolicy Świętej organizujących sądy regionalne.³⁵

Przymioty moralne. Wśród przymiotów moralnych kan. 1589 § 1 żąda przede wszystkim nienaruszonej, nieposzlakowanej opinii, czyli dobrej sławy przynajmniej negatywnej — „*integra fama*”, a jako przymiotów pozytywnych roztropności i gorliwości o sprawiedliwość. *Normy* Roty żądają od promotora sprawiedliwości dobrych obyczajów — „*boni mores*” — i roztropności (art. 4 § 2). *Normy* wydane dla trybunałów regionalnych Italii, Filipin i Kanady określają przymioty moralne promotora sprawiedliwości jako nienaruszalność obyczajów — „*integritas morum*” (art. 3). Art. 21 instrukcji *Provida*, cytowany w całości przez motu proprio *Qua cura*, oraz dekrety Kongregacji Sakramentów dla Filipin i Kanady nakładają na biskupów ciężki obowiązek właściwego doboru urzędników sądowych. Mają to być kapłani, których roztropność i uczciwość jest bez zarzutu — „*quorum prudentia et probitas sit omni exceptione maior*”. Trzeba przyjąć, że określenia przymiotów moralnych promotora sprawiedliwości wyrażane w różny sposób przez różne akty prawne zawierają mniej więcej jedną treść. Zarówno terminy łacińskie,³⁶ jak i polskie ich odpowiedniki³⁷ są wyrażane wieloma synonimami.

³⁵ Nr V, AAS, 30 (1938) 411; E. Grzymała, *Organizacja sądów kościelnych w sprawach małżeńskich*, „Ateneum Kapłańskie”, 44 (1939) 53—55.

³⁶ „Integer — nienaruszony, nietknięty, nieuszkodzony, nieskażony, nieposzlakowany; Fama — publiczne mniemanie, opinia, osąd; [...] dobre imię, sława” — A. Jougan, *Słownik kościelny łacińsko-polski*, Poznań—Warszawa—Lublin 1958³, s. 349, 253. Według Forcelliniego: „Integer. Adiect. ab in et antiquo tago pro tango, ut rem intactam significet, cuius partem nullam quisquam tetigit abstulitque [...]. Integer proprie est, ut supra § a. innuimus, cui nihil deest, totus, solidus, intactus, plenus [...] item purus, incontaminatus, incorruptus”; „Fama — vox graeca φήμη Fama proprie est quidquid de aliquo divulgatur, sive in bonum, sive in malum, rumor, [...] 2. Deinde fama est etiam inveterata res, et firmata in opinione hominum; opinione, credenza [...] 3. Speciatim vero II. Fama saepe dicitur de nominis celebritate et existimatione; fama, concetto; [...] Nota. Discrimen inter famam et rumorem dedimus supra § 1. Inter famam, opinionem et rumorem habet Front. de Differ. Serm. [...] Opinio ostendit, Fama iudicat, Rumor tumultuatur [...] 3. inter famam et gloriam discrimen exhibet [...] Gloria virtutum est, fama vero vitiorum”. Ae. Forcellini, *Totius Latinitatis Lexicon*, Prati 1865, t. III, s. 557, 27.

³⁷ „Nienaruszony — taki, którego jeszcze nikt nie naruszył, cały, nieuszkodzony, nietknięty”; „Opinia — zdanie, mniemanie, przekonanie, sąd o czymś; ogólne

Opinia oparta na nienagannym postępowaniu pewnej osoby może być pozytywna, jeżeli środowisko uznaje rzeczywiste zalety pewnej osoby, lub negatywna, jeżeli ogół, jak to najczęściej bywa, nie zna wad lub złych obyczajów osoby i dlatego uznaje ją za godną szacunku. Kodeks nie żąda od promotora życia nieposzlakowanego, bo kontrola życia jest prawie niemożliwa, lecz żąda nienaruszonej sławy przynajmniej w sensie negatywnym. Zrozumiałe jest, że każdy ma prawo do dobrej opinii, jeśli opiera się ona na rzeczywistych zaletach, ale prawo do dobrej sławy, choć fałszywej, ma także i ten, kto publicznie postępuje poprawnie. Na tym założeniu opiera się zasada „*nemo malus, nisi probetur*”. Gdyby bowiem każdy mógł bez ograniczeń i bez przyczyny wyjawiać tajne, złe postęпки innych, wywołałoby to wiele zła w stosunkach prywatnych i publicznych.³⁸ Przeciwnieństwem nienaruszonej opinii jest zniesławienie, infamia prawna lub faktyczna. Zniesławienie prawne jest karą nałożoną przez kodeks za ściśle określone przestępstwa, natomiast niesława faktyczna polega na utracie poważania u osób uczciwych i poważnych z powodu złych obyczajów (kan. 2293). W wypadku zaciągnięcia infamii prawnej promotor sprawiedliwości byłby ipso facto niezdatny do wykonywania swego urzędu. Niezdatność taka pociągałaby za sobą nieważność nadania urzędu lub nieważność czynności prawnych promotora, ale prawdopodobnie dopiero po wyroku skazującym lub stwierdzającym. Wniosek ten płynie z analogicznych przepisów odnoszących się do ekskomuniki, interdyktu i suspensy oraz z kan. 167 § 1, nr 3, 765, 766 i innych.³⁹ Gdyby ordynariusz osądził, że ma miejsce infamia faktyczna, powinien usunąć promotora sprawiedliwości z urzędu (kan. 2293). Do czasu usunięcia z urzędu wszystkie czynności promotora będą ważne. Z wyraźnego przepisu kan. 2256, nr 2 na urząd ten nie powinni być mianowani ci, którzy są pozbawieni prawa wykonywania kościelnych aktów prawnych. Uważa się bowiem, że zarówno infamia faktyczna, jak i pozbawienie prawa wykonywania aktów kościelnych naruszają dobrą opinię. Reasumując należy powiedzieć, że promotorem sprawiedliwości nie może być ten, komu można wytoczyć proces kanoniczny za jakiś występki, lub ten, i to jest granica najniższa, kto, zdaniem ordynariusza, utracił dobrą opinię u osób uczciwych i poważnych.

Prawodawca nie zadowala się jednak brakiem złej opinii promotora

zdanie o kimś a. o jakimś postępku, sąd ludzki, sława zła a. dobra, renoma, reputacja”. M. Arct — Z. de Brondy — Łempicka, *Podręczny słownik języka polskiego*, Warszawa 1958, s. 163, 188.

³⁸ P. Ciprotti, *De iniuria et diffamatione*, Apoll., 10 (1937) 56—57.

³⁹ F. Bączkiewicz — J. Baron — W. Stawinoga, op. cit., t. III, s. 468, przyp. 4.

sprawiedliwości, lecz ponadto wymaga roztropności i gorliwości o sprawiedliwość jako pozytywnych dowodów zdatości na ten urząd. Ma to być człowiek o mocnym charakterze, który nie obawia się ściągnąć na siebie ewentualnej nienawiści przestępcy.⁴⁰ Ferraris jest zdania, że promotor, jeśli zaniedbuje oskarżenia przestępcy albo też nie troszczy się o należyte ukaranie przestępcy, grzeszy ciężko, bo nie wykonuje swoich obowiązków w rzeczach ważnych.⁴¹

NIEZGODNOŚĆ ZAJĘĆ

Kan. 1588 § 1 zezwala, by jedna osoba pełniła urząd promotora sprawiedliwości i obrońcy węzła. Zrozumiałe jest jednak, że w tej samej sprawie promotor z natury rzeczy nie może jednocześnie pełnić dwu różnych funkcji — nie tylko defensora (art. 36 instrukcji *Provida*), lecz także sędziego czy notariusza. Poza niemożnością pełnienia przez jedną osobę dwu funkcji w tej samej sprawie autorzy, opierając się na decyzji Kongregacji Biskupów i Zakonników z 1727 r., wykluczają możliwość jednoczesnego pełnienia urzędu promotora i kanclerza lub notariusza.⁴² Z wyraźnego przepisu prawa promotor sprawiedliwości nie może być świadkiem (kan. 1757 § 3, nr 1), nie może występować wprost ani za pośrednictwem innych osób w sprawie, w której był adwokatem lub pełnomocnikiem procesowym, a także w innych wypadkach przewidzianych w kan. 1613. Przy mianowaniu promotora sprawiedliwości, który już spełnia jakąś funkcję kościelną, trzeba brać pod uwagę nie tyle połączalność czy niepołączalność urzędów kościelnych, lecz przede wszystkim to, czy promotorowi lub innemu urzędnikowi sądowemu wystarczy czasu i możliwości na dokładne i rzetelne zajęcie się sprawami tak skomplikowanymi i trudnymi, jakimi są sprawy sądowe. Kan. 1588 § 1 pozwala sprawować jednej osobie dwa urzędy, chociaż nie można ich pełnić w jednej sprawie, ale tylko wówczas, gdy jest mało spraw. Także przepisy dotyczące organizacji trybunałów regionalnych przypominają biskupom, aby zapewnili urzędnikom sądowym wystarczającą ilość czasu na zajęcie się sprawami sądowymi (art. 3 *Norm*).

Nie ma żadnej wątpliwości co do sprawowania urzędu promotora sprawiedliwości przez zakonnika w trybunale zakonnym. Nie wszyscy

⁴⁰ D. B o u i x, op. cit., t. I, s. 474.

⁴¹ „Fiscalis in causis criminalibus peccat graviter, si omittit accusationem, aut non curat ut delinquens puniatur iuxta criminis gravitatem, quia muneri suo in re gravi non satisfacit”. — L. F e r r a r i s, *Prompta bibliotheca canonica, iuridica, moralis, theologica*, Paris 1852—1857, t. I, kol. 188, n. 48.

⁴² F. W e r n z — P. V i d a l — F. C a p p e l l o, op. cit., t. VI, s. 105; F. R o b e r t i, op. cit., t. I, s. 301, przyp. 13.

jednak autorzy są zdania, że zakonnik może być promotorem kurii diecezjalnej, gdy diecezja nie jest rządzona przez zakon. Podstawą tego twierdzenia jest opinia, że urząd promotora jest niezgodny ze stanem zakonnym, dlatego zakonnicy nie mogliby piastować go bez zezwolenia Stolicy Apostolskiej (kan. 626 § 1). Kodeks wyklucza zakonników od pełnienia niektórych urzędów, np. wikariusza generalnego, jeśli diecezja nie jest rządzona przez zakon (kan. 367), konsultora diecezjalnego,⁴³ pełnomocnika sądowego i adwokata w sprawach, które nie dotyczą jego zakonu (kan. 1657 § 3). Może natomiast zakonnik być cenzorem (kan. 1393 § 3), egzaminatorem synodalnym (kan. 385 § 1), proboszczem konsultorem. Nic kodeks nie mówi o możliwości pełnienia przez zakonnika urzędu oficjała, zaś autorzy zajmują w tej sprawie różne stanowiska.⁴⁴ Nie wspomina się też zazwyczaj w komentarzach, czy zakonnik może być promotorem. Jeżeli promotor sprawiedliwości nie ma zbyt wielu spraw, zakonnik mógłby piastować ten urząd. Bez specjalnego indultu Stolicy Świętej nie może być promotorem sprawiedliwości zakonnik sekularyzowany (kan. 642 § 1 nr 3).

FORMALNOŚCI NADANIA URZĘDU

Nominacja powinna być wystawiona na piśmie (kan. 364 § 1, 159), chociaż dokonana ustnie, zwłaszcza ze słusznej przyczyny; jest także ważna. Przed objęciem urzędu promotor sprawiedliwości mianowany ad universitatem causarum, jako członek kurii biskupiej i sądu biskupiego, powinien złożyć przed ordynariuszem lub jego delegatem urzędową przysięgę na rzetelne pełnienie urzędu i na zachowanie tajemnicy według ułożonej przez ordynariusza rotty (kan. 364 § 2, 162 § 1, 1623). Promotor sprawiedliwości wyznaczony do specjalnej sprawy składa przysięgę przed zaczęciem sprawy. W razie złamania sekretu promotor sprawiedliwości może być ukarany przez sędziego aż do pozbawienia urzędu włącznie (kan. 1625 § 2 i 3). W wypadku złamania tajemnicy przez promotora sprawiedliwości Roty sądzony jest on przez kolegium

⁴³ Zob. odpowiedź Komisji Interpretacyjnej z 29 I 1931 r., AAS, 23 (1931) 110; podobną odpowiedź dano przed kodeksem, *Dubia circa Decretum „Maxima Cura” ad IV*, AAS, 2 (1910) 854—855.

⁴⁴ Stanowisko negatywne: I. N o v a l, *Commentarium Codicis Iuris Canonici*, lib. IV, *De processibus*, Pars I, *De iudiciis*, Augustae Taurinorum—Romae 1920, s. 61; F. R o b e r t i, op. cit., t. I, s. 255; F. W e r n z — P. V i d a l — F. C a p p e l l o, op. cit., t. VI, s. 82, przyp. 9. Przeciwnie zdanie reprezentują m. in. F. Bączkiewicz — J. Baron — W. Stawinoga, op. cit., t. III, s. 24, przyp. 11, opierając swe stanowisko na fakcie, że Stolica Apostolska nie kwestionowała na terenie Polski piastowania urzędu oficjała lub wiceoficjała przez zakonników.

Roty. Przysięga ma być złożona osobiście. Podczas przysięgi promotor sprawiedliwości, jako kapłan, składa rękę na piersi (kan. 1622 § 1). Nie ma natomiast pewności, czy promotor sprawiedliwości jest obowiązany do złożenia wyznania wiary i przysięgi antymodernistycznej przepisanej przez motu proprio *Sacrorum Antistitum* św. Piusa X z 1 IX 1910 r. i dekretem Św. Oficjum z 22 III 1918 r.⁴⁵ Jedni twierdzą, że kan. 1406 nie obowiązuje promotora sprawiedliwości do złożenia wyznania wiary, a w konsekwencji w myśl zasady „accessorium naturam sequi congruit principalis” (R. I. 42 in VI⁰) nie ma on obowiązku składania przysięgi antymodernistycznej, która jest uzupełnieniem wyznania wiary.⁴⁶ Inni uważają, że chociaż promotor nie jest wymieniony w kan. 1406, to jednak winien złożyć i wyznanie wiary, i przysięgę antymodernistyczną, bo składanie przysięgi antymodernistycznej nie zostało odwołane przez Stolicę Świętą, a składający przysięgę antymodernistyczną powinien także złożyć wyznanie wiary według formuły zamieszczonej na początku kodeksu.⁴⁷

PENSJA I PRAWA HONOROWE

Promotor sprawiedliwości ma prawo do pensji od biskupa, nawet gdyby przy nominacji nie było żadnej umowy w tym względzie. Wyjątkowe okoliczności mogą jednak sprawiać, aby biskup wymagał od swoich księży większej bezinteresowności. Pensja dla promotora sprawiedliwości w trybunałach regionalnych ustalana jest przez Konferencje Episkopatu (art. 17 *Norm*). Dodajmy też, że odpowiednie wynagrodzenie za pracę jest konieczne, aby promotor sprawiedliwości zbyt często nie miał trudności w zachowaniu przepisu kan. 1624 właśnie z powodu niewystarczającej pensji, aby do sądów nie dotarło przekupstwo czy inne uboczne oddziaływanie na wymiar sprawiedliwości. Promotor sprawiedliwości nie ma specjalnych praw honorowych przywiązanych do samego urzędu prócz tego, że jest członkiem kurii biskupiej piastującym odpowiedzialny urząd. W Rocie Rzymskiej i hiszpańskiej, w sądzie pierwszej i drugiej instancji Miasta Watykańskiego oraz w trybunałach regionalnych należy wraz z defensorem i sędziami do wyższych urzęd-

⁴⁵ AAS, 2 (1910) 655—680; *Decretum circa consilia a vigilantia et iuramentum antimodernisticum*, AAS, 10 (1918) 136.

⁴⁶ E. Regatillo, op. cit., t. II, s. 170.

⁴⁷ S. Biskupski, op. cit., t. II, s. 100; H. Jone, op. cit., t. II, s. 546; E. Eichmann — K. Mörsdorf, op. cit., t. II, s. 416; L. de Guise, op. cit., s. 94.

ników sądu.⁴⁸ Kodeks nie ustala precedencji promotora sprawiedliwości w stosunku do innych duchownych. Precedencji tej nie można również ustalić na podstawie wymieniania w pewnej kolejności urzędów, np. przez kan. 363 § 2, bo w nieco innej kolejności omawia kodeks poszczególne urzędy sądu biskupiego w IV księdze w kan. 1572—1593. Dlatego na terenie diecezji precedencję promotora sprawiedliwości ustala ordynariusz miejsca (kan. 106 nr 6).

SUBSTYTUT PROMOTORA SPRAWIEDLIWOŚCI

Jeśli jest wiele spraw, promotor sprawiedliwości, podobnie jak i obrońca węzła, może mieć jednego lub więcej substytutów i pomocników mianowanych przez biskupa. W wielkich diecezjach są oni mianowani na stałe. Substytut powinien posiadać te same przymioty, co i titulariusz urzędu. Dla zachowania jedności działania urzędu substytut w pełnieniu swych obowiązków winien być urzędowo podporządkowany promotorowi.⁴⁹ Wyraźny przepis uzależniający substytutu od promotora sprawiedliwości zawiera art. 5 § 1 i 2 *Norm Roty*. Substytut jest niezależny w swoim działaniu tylko wówczas, gdy w danej sprawie nie mógłby występować jego przełożony, np. na skutek ekscencji. O możliwości ustanawiania substytutu wspominają także przepisy dla trybunałów regionalnych. Ta instytucja może być bardzo przydatna dla szkolenia nowych członków trybunału.

USUNIĘCIE Z URZĘDU

W kodeksie znajdują się różne określenia przyczyny wystarczającej do usunięcia z urzędu usuwalnego. Oficjał może być usunięty „ad nutum episcopi” (kan. 1573 § 5), sędziowie mogą być usuwani „ex gravi causa et de consilio capituli cathedralis” (kan. 1574 § 2 i 388), sędzia audytor „ex iusta causa” (kan. 1583). Do usunięcia z urzędu promotora sprawiedliwości przez biskupa, lecz nie przez wikariusza kapitulnego, wystarcza „iusta causa” (kan. 1590 § 2). Powstaje zagadnienie, czy

⁴⁸ „[...] qui parem gradum iudicis habet” — C. Bernardini, l. c., Apoll., 19 (1946) 218.

⁴⁹ „Substituti sub ductu titularium suum munus debent exercere, ut servetur unitas officii” — F. Roberti, op. cit., t. I, s. 301; C. Bernardini, op. cit., s. 10; „Im Interesse einer geordneten Wahrnehmung der Amtsaufgaben ist es hierbei erforderlich, dass die weiteren Kräfte als Untervertreter des Kirchenanwaltes bzw. des Bandsverteidigers aufgestellt werden, damit die Geschäftsleitung jeweils in einer Hand liegt” — E. Eichmann — K. Mörsdorf, op. cit., t. III, s. 57.

nutus i iusta causa są wyrażeniami równoznacznymi, czy nie. Według Wernza,⁵⁰ nie ma między nimi różnicy, według innych autorów, nutus przypuszcza przyczynę rozumną, ale niekoniecznie słuszną.⁵¹ Usunięcie ad nutum, chociaż daje całkowitą swobodę przełożonemu, nie może być niesprawiedliwe lub zniesławiające, ale, tak jak każde działanie biskupa, powinno być rozumne z zachowaniem słuszności kanonicznej. Teoretycznie nie można oznaczyć ścisłej granicy między przyczyną rozumną i słuszną. Michiels⁵² przytacza około 30 określeń przyczyny użytych przez kodeks w 160 kanonach. Wśród nich jest z pewnością wiele synonimów. Nie można jednak popaść w drugą skrajność i twierdzić, że nie ma żadnych różnic między pewnymi grupami przyczyn. Praktycznie ocena zależy w dużej mierze od przełożonego.

Biskup z każdej słusznej przyczyny może usunąć promotora sprawiedliwości z urzędu ważnie i godziwie bez procesu kanonicznego, nie jest to bowiem urząd nadawany na stałe. Promotora mianowanego przez biskupa nie może usunąć ani wikariusz generalny, ani oficjał, chyba że mają na to specjalny mandat. Administracyjnie nie może też usunąć promotora sprawiedliwości wikariusz kapitulny ani administrator apostołski zamianowany czasowo. Kan. 1590 § 1 zabraniając wikariuszowi kapitulnemu usunięcia promotora sprawia, że w czasie wakansu stolicy biskupiej urząd ten staje się nieusuwalny, a usunięcie promotora sprawiedliwości może nastąpić tylko drogą procesu (kan. 192 § 2). Podczas wakansu stolicy biskupiej promotor sprawiedliwości dalej piastuje swój urząd, musi jednak być zatwierdzony przez nowego biskupa. Praktycznie wykonuje dalej swój urząd aż do usunięcia go przez następnego biskupa.

W trybunałach regionalnych promotor sprawiedliwości podczas trwania swej kadencji może być usunięty przez metropolitę tylko dla poważnych racji, a metropolita musi przedtem zasięgnąć rady wszystkich biskupów prowincji (art. 7 *Norm*). Jak widać, urząd ten w trybunale regionalnym jest bardziej nieusuwalny niż w trybunale diecezjalnym.

Promotor sprawiedliwości ustanowiony do poszczególnych spraw traci swój urząd z chwilą zapadnięcia wyroku w danej instancji lub po złożeniu apelacji. Ponadto promotor sprawiedliwości może zrzec się urzędu w sposób wyraźny (kan. 184—187) lub milczący (kan. 188), albo też może być karnie pozbawiony urzędu (kan. 192).

⁵⁰ Op. cit., t. VI, s. 106.

⁵¹ M. Conte a Coronata, op. cit., t. III, s. 33, 47; A. Blat, op. cit., t. IV, s. 63.

⁵² *Normae generales iuris canonici*, Parisiis—Tornaci—Romae 1949², t. II, s. 745—746.

PROMOTOR IUSTITIAE, EIUS NOMINATIO ET QUALITATES

Promotor iustitiae nominari potest vel in tribunalibus ordinariis secundum ius codicis vel in aliis tribunalibus, de quibus codex silet, secundum ius internum horum tribunalium. Multae in hac materia sunt quaestiones ab auctoribus disputatae. Mihi videtur, salvo meliori iudicio: sufficit, si vicarius vel praefectus apostolicus promotorem iustitiae pro singulis causis nominabit; vicarius capitularis potest promotorem iustitiae etiam ad universitatem causarum constituere, nam lex unam restrictionem eius potestatis in can. 1590 § 1 statuit; vicarius generalis, sine mandato speciali, non potest promotorem nominare; sacerdotium et status religiosus, tamquam conditiones quae facile probari possunt, ad validitatem nominationis lex requirit; aliae conditiones ad liceitatem — si agitur de scientia ipse legislator permittit „sint in iure canonico doctores vel ceteroqui periti”; ceterae conditiones subiectivae, earum existentia et praesertim gradus lex nec definire nec describere conatur, sed iudicio ordinarii relinquit, ab eorum existentia validitas nominationis non potest dependere. Nominatio promotoris iustitiae apud Signaturam Apostolicam, S. Romanam Rotam, Rotam Hispanam, S. Congregationem pro Doctrina Fidei et in tribunalibus Vicariatus Urbis, Civitatis Vaticane et in tribunalibus regionalibus non est implicata.